

DVAKRÁT Z HRDÉ HISTORIE HYGIENY

TWO RECOLLECTIONS FROM THE HISTORY
OF THE PUBLIC HEALTH SERVICE

FRANTIŠEK KOTĚŠOVEC

SOUHRN

Autor ve svém sdělení ožívuje vzpomínky na práci hygienické služby v minulých letech. Zmiňuje úsilí o řešení ochrany prostředí a zdraví obyvatel žijících v okolí výsypky velkého povrchového uhelného dolu a první dny očkování proti dětské obrně Salkovou, později Šabinovou vakcínou.

Klíčová slova: historie hygienické služby v ČR, ochrana zdraví, výsypka uhelného dolu, vakcinace proti poliomyelitidě

SUMMARY

The author brings forth recollections on the activities of the Public Health Service in years past. Mentioned is the effort in the protection of health and the environment in the vicinity of a rock and soil dump for the uncovering of a large opencast coalmine, and the initial days of poliomyelitis vaccination with the Salk vaccine and then with the Sabin vaccine.

Key words: history of public health service in the Czech Republic, health protection, dump, opencast mine, polio vaccination

Bourá se pasovka

Šmik, šmik, zlatá ruka, zase bude stovka, říkal jeden chirurg. Pro devadesát devět procent a ještě hezkých pár desetin zdravotníků je tou „stovkou“ uspokojení z dobře vykonané práce, která zachránila život, zmírnila utrpení, vyvolala úsměv na tváři pacienta či vzbudila jeho vděčnost. Někteří se dočkají hned po narození nového človíčka, jiní po operaci nebo až po úspěšném skončení dlouhodobé léčby. Preventivně zaměření lékaři hygienici na takový pocit často čekají léta, desítky let, celý život, někteří marně.

V roce 1966 se začal v hlavách investorů a na prknech projektantů uskutečňovat vznik nového gigantického technického organismu – Radovesické výsypky. V těsné blízkosti Bíliny je třeba odkrýt obrovské zásoby hnědého uhlí. To předpokládá odtěžit a na vhodné místo uložit, pro většinu těžko představitelných, 800 milionů krychlových metrů všeho, co je nad vrstvou uhlí. Maličkost. Vybuduje se vnější výsypka. Je to kousek, nějakých 7 km, a dopravu budou zajišťovat pásy gumových dopravníků uložené na válečcích a poháněné elektromotory. Radovesické údolí, vesnice stejného jména a také Hetov, Dřínek, Chotovenka, Lýskovice budou zasypány. Je to jediná možnost. Elektrárny potřebují uhlí, republika se bez energie neobejde.

Hygienická služba začala zdržovat a zlobit. Jaký bude vliv stavby na zevní prostředí? Jaká bude hluchost, prašnost? Pásy jsou gumové, válečky také, hluchost nebude žádná, a když, tak na úrovni ševelení vánku. A prašnost? Ta už vůbec ne! Dopravovaná skrývka je vlhká, vůbec nepráší, svorně tvrdili investoři i projektanti.

Výsledek předčil očekávání. Obrovské elektromotory poháněcích stanic řvaly jako trysková letadla při startu, gumové válečky pískaly, ječely a chrastily. Ve dne, v noci. Dvěstě metrů vzdálené sídliště bylo vzhůru nohama. Občas, ale ne zřídka, byla zavalena značná část Bíliny mračny prachu z dopravované skrývky, jejíž vlhkost ani zdaleka nesplňovala představy projektantů.

Dnes už není mnoho těch, kteří si pamatují kolik jednání a dohadování, kontrol, měření a dokazování bylo nutné absolvovat, jaké tlaky od veřejnosti, ale také od investorů, projektantů, státních a politických orgánů bylo třeba vydržet, přežít. Dodnes si pamatuji na finální, infarktové, ale nakonec vítězné jednání za účasti předsedy ONV, tajemníka OV KSČ a tehdejší hlavní hygieničky. Oproti původnímu předpokladu nebyl okresní hygienik odvolán. Hlavní hygienička nevšimavě prošla předsálím okolo davu shromážděných zástupců dolů, hodlajících ji přemluvit, přesvědčit a, kdoví, třeba i zkorumpovat. Hygienická služba se prosadila. Byla zahájena terapie pasovky.

Do provedení protihlukových opatření byl zakázán její noční provoz. Všechny válečky byly postupně vyměněny a volně zavěšeny na speciální konstrukci stejně jako náhrdelník na krk, byly odhlučňeny poháněcí stanice, po celé délce pasovky byly postaveny protihlukové stěny, které okolo elektromotorů poháněcích stanic dosahovaly výšky 17 m. Na přesypech bylo instalováno skrápěcí zařízení. Hlučnost a prašnost poklesla pod přípustnou mez. „Zdravotní stav“ pasovky se podařilo stabilizovat. Byla stanovena náplň a frekvence kontrol a opatření byla podle výsledků upravována. V Bílině bylo možné nejen žít, ale i spát.

Prosinec 2010. Hurá, pasovka v Bílině se bourá. Už není zapotřebí. Žádný hluk, žádný prach. Radovesická výsypka se postupně rekultivuje. Necelých pětadvaceti let a je tady „stovka“.

Zázrak

Mladý lékař si s uspokojením prohlížel dva zvlášť povedené pupenečky na předloktí malého školáka, když se za ním ozvalo: „Pojď pryč, Evičko, půjdeme k tomu druhému, tenhle to neumí. Musí to dělat dvakrát“ a uviděl, jak maminka táhne bránici se tříletou holčičkou na druhý konec venkovské hospody. Trochu si povzdechl, narovnal záda, promnul si leukoplasty zalepené prsty s kůží na vnitřní straně ukazováku a prostředníku rozedřenou do krve a požádal o další stříkačku Rekordku. Maminka neví, že při očkování proti polio, Salkovou vakcínou, je vždy třeba udělat dva pupenečky a do každého vpravit 0,2 ml očkovací látky. Neví, že opakovaně vyvažované Rekordky drhnou stále víc, že jehly jsou tupější, neví, že při aplikaci klade kůže značný odpor, že technika intradermálního vpichu není nejjednodušší. Také neví, že ho dnes čeká ještě asi 200 dětí a tedy více než 400 vpichů, protože ne každý pupeneček se povede hned napoprvé. Konečně, včera to dopadlo hůř. Od jednoho čtvrtáka dostal facku, že by se za ni nemusel stydět ani dospělý chlap. Tvář ho bolela a ještě musel kluka bránit před otcem, který chtěl syna jednorázově vychovávat stejnou, ale dospělou mincí.

Večer, při marné snaze usnout, si vzpomněl, jak v roce 1955 psal rodičům, že má možnost v srpnu a září praktkovat na infekčním oddělení na Bulovce a hodně se tam naučit, protože to bude období zvýšeného, možná epidemického, výskytu poliomyelitidy. Vzpomněl si také, jak na podzim roku 1956, to už byl po promoci, se její šíření nedařilo zastavit, ani když byl kontaktům aplikován gammaglobulin v přímo heroických dávkách 0,3 ml/kg váhy.

A teď je rok 1957. V Československé republice, jako v prvním státě na světě, se proti dětské obrně povinně

očkovují všechny děti od dvou let až do skončení školní docházky Salkovou vakcínou. Organizací očkování a spoluúčasti při jeho provádění je pověřena hygienická služba.

A je po vzpomínání. Není čas. Zítra musí všechno klapnout, je nutné spěchat, nařazená, k očkování připravená látka ztrácí účinnost. Do 14 dnů musí být celá akce dokončena. Hned ráno je nutné zkontrolovat, jestli jsou všechny očkovací skupiny kompletní, zda je v nich očkovací lékař, dvě sestry, které natahují očkovací látku do stříkaček, nasazují a podávají jehly, další dvě pro mytí a sterilizaci stříkaček a jehel, jedna, která dezinfikuje pokožku očkovaných a zároveň drží zmlátající se a kopající děti a uklidňuje ty, které se bojí, pláčou, brečí a ještě dvě, které se postarají o organizaci příchodu a odchodu dětí. Všem musí znovu připomenout, že záznam o očkování je stejně důležitý jako samotné očkování. A také se musí trochu vyspat, i jeho čeká zítra očkování a večer zase ta únavná administrativa.

V té době si jen těžko mohl představit, jak úplně jiné to bude za rok. Jak budou děti, většinou klidně a spóřadně, se lžičkou v ruce, čekat v zástupu na sirup s několika kapkami spolehlivější a příjemnější podávané Sabinovy očkovací látky. Jak bude třeba dávat pozor, aby filutové tlačíci se pro nášup, dostali jen sirup bez vakcíny. Vůbec si neuvědomoval, že je spolu s pediatry, ostatními lékaři, červenokřížáky a jinými dobrovolníky, jedním z mnoha malých koleček podílejících se na vznika-jícím zázraku.

Končí rok 2010. Dětská obrna se od konce padesátých let dvacátého století v České ani Slovenské republice nevyskytuje. Lékař má mládí dávno za sebou a stal se jedním z ubývající skupiny těch, kteří nemoc na vlastní oči viděli. Není to zázrak? Samozřejmě, že je to zázrak. Zázrak rozumu, odpovědnosti a poctivé práce.

MUDr. František Kotěšovec
Břežanská 316/4
418 01 Bílina 1